

Om utbrändhet bland invandrare – epidemiologiska invändningar

»Skulle det inte vara enklare, om regeringen upplöste folket och valde ett nytt?« reflekterade Brecht. Men det som regeringar inte får åstadkomma kan till synes populationsstudier göra. Genom ett stort bortfall kan befolkningens representativitet förvandlas till ett tack-samt, snävt, empiriskt urval. Genom att omdefiniera begrepp i studiens undersökta variabler blir egenskaperna hos populationen sökta istället för undersökta – och påträffade i konsonans med studiehypotesen. En sådan underbyggnad skulle förvandla en hypotes från illusion till gloria, med risk att hypotesen slutligen hamnar i läget *null*, skriver Marcello Ferrada-Noli som ifrågasätter denna typ av undersökningsmetoder som kan leda till ovetenskapliga slutsatser.

MARCELLO FERRADA-NOLI

med dr i psykiatri, professor i folkhälsovetenskap med epidemiologisk inriktning, Högskolan i Gävle, även knuten till Karolinska institutet, institutionen för folkhälsovetenskap, avdelningen för socialmedicin

Marcello.Ferrada-Noli@phs.ki.se

■ Trots den dokumenterade minskningen av diagnosen utbrändhet [1], och den marginella representationen av dessa diagnoser bland sjukskrivningar [2], florerar fortfarande i medierna rapporter om den ökade utbrändheten i samhället, särskilt i association med de ökade kostnaderna för sjukförsäkringen.

Sjukförsäkringen uppges numera kosta samhället lika mycket som arbetsmarknadspolitiken och försvaret tillsammans (enligt SVTs Agenda den 2 juni 2002). Samhällets tryck på berörda institutioner för att få förklaringar av fenomenet – och vilka grupperingar som svarar för den tunga epidemiologiska ökningen – ökar naturligtvis.

Parallellt med debatten om sjukskrivningskostnaderna har i Sverige – inte minst på grund av den aktuella dagordningen i EU – initierats en ny debatt om invandrarpolitiken och i synnerhet om hur mycket invandrare kostar samhället. Mot den bakgrunden skulle invandrarbefolkningen passa perfekt som syndabock.

Arbetslivsinstitutets undersökning

Emellertid kan man lätt komma till felaktiga slutsatser avseende invandrare – även oavsiktligt. Nyligen presenterade Arbetslivsinstitutet (AI) en forskningsrapport om »utbränning« i den svenska befolkningen [3]. Projektet genomför-

des med finansiellt stöd från AFA (AMF Försäkring) och redovisas i publikationen *Arbete och Hälsa* 2002:6.

Utbrändhet bland invandrare

Mediernas presentation av rapporten inleddes just med fyndet att utbrändheten skulle vara särskilt förekommande hos utlänningar. Som exempel kan nämnas att i ingressen till den berörda artikeln i Svenska Dagbladet stod: »[utbrändhet] är också vanligare bland kvinnor, ensamstående och personer med utländsk bakgrund. Det visar en omfattande forskningsrapport från Arbetslivsinstitutet« [4].

Detta var helt enligt den ovan nämnda forskningsrapporten, som notoriskt uppges att andelen »utbränning« bland individer med »utländsk härkomst« är dubbelt så stor som bland infödda svenskar: 12,8 procent respektive 6,3 procent i åldersgruppen 18–64 år (enligt resultattabellen). I Figur 7 i rapporten anges dock att andelen »utbränning« bland personer med »utländsk härkomst« är 13,1 procent. Detta »fynd« tas upp även i rapportens resultatsammanfattning (i den engelska sammanfattningen uppges »high rates of burnout« – alltså utbrändhet enligt den sedvanliga översättningen – bland »immigrants«).

Stressrelaterad långtidssjukskrivning

Där står även – dock refererande till hela materialet i studien – att »stressrelaterad långtidssjukskrivning var klart mer frekvent bland dem som visade utbränning jämfört med dem inte visade detta«.

Vad som inte togs upp i resultatsammanfattningen i AIs rapport – information gavs endast i förbigående i övriga rapporttexten – är att invandrare inte var

signifikant mer representerade än svenskar bland stressrelaterade långtidssjukskrivningar (andelarna var 4 respektive 3,5 procent), vilket klart förändrar den bild som är relevant vad gäller kostnaderna för långtidssjukskrivningar.

Hur många »totalt utbrända invandrare«?

År 2000 fanns mer än 750 000 utrikes födda invandrare i Sverige i åldersgruppen 18–64 år. Statistiken i sammanhang av arbetskraftsundersökningar talar om mindre än 400 000 sysselsatta utrikes födda i arbetsför ålder, enligt uppgifter som jag erhållit från SCBs arbetskraftsundersökningar (AKU). Skulle de ovannämnda slutsatserna av AIs undersökning vara statistiskt korrekta och därmed representativa skulle detta betyda att det fanns närmare 100 000 utbrända invandrare i Sverige (med »utbrännings-tecken«) respektive 30 000 invandrare som hade enbart stressrelaterad långtidssjukskrivning!

Om det skulle finnas 30 000 utrikes födda som var långtidssjukskrivna endast i association med »stress och psykiska påfrestningar i arbete« – en anledning som endast gäller en mindre del av totala antalet långtidssjukskrivningar – hur många 10 000-tals fler utrikes födda skulle vara långtidssjukskrivna av övri-

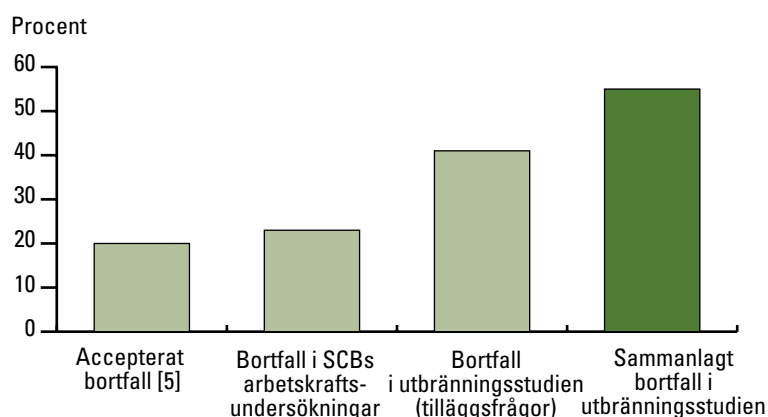
Slutsatserna om ökad utbrändhet bland invandrare – särskilt mot bakgrund av den agiterade associationen mellan utbrändhet och ökade kostnader för sjukskrivningar – är inte bara missledande för allmänheten utan en förenkling av invandrarnas livssituation i Sverige.

ANNONS

ANNONS

ANNONS

ANNONS

Bortfall avseende utrikes födda i SCBs arbetskraftsundersökningar (AKU), Arbetslivsinstitutets utbränningsstudie samt vetenskapligt accepterat bortfall [5].

ga anledningar? Cirka hälften av de totalt sysselsatta?

En sanning med modifieringar

Hur har denna AIs undersökning lyckats nå »fyndet« att invandrare skulle vara så pass »överrepresenterade« bland dem som visar tecken på utbrändhet i Sverige eller är si eller så representerade i långtidssjukskrivningar?

Först: bortfallsfaktorn. AIs undersökning bestod av tilläggsfrågor till 7 056 »personer vilka tidigare deltagit i SCBs arbetskraftsundersökningar, AKU« år 2000. Det var alltså personer som svarat på den ursprungliga SCB-undersökningen. Emellertid fanns det där redan ett bortfall på 22 procent bland de cirka 1 280 utrikes födda i det urvalet. De utrikes födda som svarade på AIs tilläggsfrågor avseende utbrändhet utgjorde endast 574 av de resterande ca 980. Alltså ett nytt bortfall på hela 41 procent (utöver det tidigare bortfallet).

Sammanfattningsvis kan konstateras att av alla utrikesfödda i det totala urvalet i den ursprungliga AKU-gruppen var det 55 procent som inte deltog i Arbetslivsinstitutets enkät om »utbrändning« (Figur 1). Allt detta redovisades inte tydligt och direkt i AIs rapport utan man uppger blott att andelen »ej född i Sverige« var 18,7 procent av det (totala) bortfallet i enkätstudien. I själva bortfallsanalysen avseende enkäten uppger författarna enbart att det fanns »en övervikt« av lågutbildade yngre män med utländsk bakgrund som – enligt författarna – redan var noterad i det ursprungliga AKU-urvalet.

Men denna sista kommentar är en sanning med högst signifikanta statistiska modifieringar, eftersom i verkligheten bortfallet bland de utrikes födda i AIs enkätstudie var nästan dubbelt så stort som bortfallet bland de utrikes födda i

SCBs arbetskraftsundersökningar ($\chi^2=0,241$, $P=0,0001$, enligt mina beräkningar).

Vidare uppger rapportförfattarna (sidan 42): »Det framgick av bortfallsanalysen i Bilaga 3 att effekterna av svarsbortfallet med hänsyn till individuella bakgrundsvariabler sannolikt var små«!

Faktum är att det specifikt höga bortfallet i invandrargruppen gör resultatet avseende »burnout among immigrants in Sweden« icke relevant och ej representativt. Därmed kan det förefalla missledande att dessa uppgifter avseende invandrare figurerar som »fynd« i den övriga resultatsammanfattningen av rapporten.

Krav inom statistiken

En konkret hänvisning om extern bedömning av den vetenskapliga nivån gällande sådana resultat (avseende den låga svarsfrekvensen respektive stora bortfallet) finns i tidskriften Evidence-Based Medicine (1995). Här uppges minst 80 procent »response-rate« och 80 procent »follow-up rates in post-tests« för att en forskningsrapport skall inkluderas i tidskriftens review- och abstract-system [5].

Response-rate för invandrargruppen var i AI-rapporten endast 45 procent i förhållande till det ursprungliga urvalet i AKU-gruppen.

Vad menas med långtidssjukskrivning?

Utbrändhetsutredarna rekonstruerar vidare begreppet »långtidssjukskrivning« till det näst intill absurda: det »grundas på personernas egna uppgifter om sammanlagt antal sjukskrivningsdagar under de senaste 12 månaderna«. Således: »Långtidssjukskrivning motsvaras av en sammanlagd sjukskrivningstid på minst en månad« (kursiverat i AI-rapporten).

Är det följaktligen så att man kan vara förkyld en vecka på vintern, en vecka igen till hösten, osv och då hamna i kategorin långtidssjukskrivning i AIs statistik? Detta motsvarar definitivt inte begreppet långtidssjukskrivning enligt Riksförsäkringsverket (RFV), berörd forskning eller vad som i praxis uppfattas av politiker och allmänheten. Vad begreppet egentligen refererar till är enligt RFV en kontinuerlig period av sjukskrivning i minst 60 dagar (i vissa undersökningar minst 90 dagar) eller längre.

Ännu besynnerligare – metodologiskt sett – är hur de undersökta, och därtill invandrare, hamnar i undersökningens konstruerade kategori »stressrelaterad långtidssjukskrivning«: »Långtidssjukskrivna som bedömt att deras sjukskrivning, helt eller delvis orsakades [av] stress och psykiska påfrestningar i arbetet ingår således i gruppen med »stressrelaterad långtidssjukskrivning« (AIs rapport, sidan 21).

Betyder detta att kategorin »stressrelaterad långtidssjukskrivning« innefattade även sjukskrivningar som huvudsakligen orsakades av andra faktorer än stress/psykiska påfrestningar i arbetet, exempelvis ett somatiskt tillstånd vällat av fysiska eller yttre förhållanden? Eller stresstillstånd som primärt ej orsakades av arbetet utan uppkom i andra livssammanhang? Eller att ett vad-som-helst-tillstånd stressade den sjukskrivne just »i arbetet«? I så fall, vem skulle sanningsenligt uppge sig vara icke stresspåverkad – åtminstone delvis – av sjukskrivning oavsett orsaken till denna?

Vilka var invandrarna?

Vilka var egentligen invandrarna i AIs rapport? Trots den ursprungliga presentationen av en av de valda »demografiska variablerna« (»utländsk/svensk härkomst«, som refererade till »de som var födda i Sverige och i utlandet«) växlar rapporten frikostigt mellan begreppen »utländsk härkomst«, »utlandsfödda« och »utländsk bakgrund«.

Emellertid refererar dessa begrepp allmänt i forskningen till minst två olika populationer med sina egna epidemiologiska/kulturella egenskaper: »första generationens« respektive »andra generationens« invandrare. Därutöver kan en person med utländsk bakgrund mycket väl vara en infödd svensk som endast har en av sina föräldrar född utomlands. Därtill finns det även svenskar som är födda utomlands.

Utbrändhet eller försämrade villkor?

Slutligen är det väl känt att invandrare är överrepresenterade i den svenska självmordsstatistiken, bland de arbetslösa, de

fattiga, i lågstatusjobb, bland de mindre privilegierade i samhället. I exempelvis Stockholms län är endast 49,8 procent av de utomnordiska invandrarna sysselsatta; mer än hälften har alltså inget jobb [6].

Als rapport refererar endast till arbetslöshet och »sämre ekonomi« som »förhållanden som bidrog« till de utrikes föddas höga poäng i studien. Vidare medges lakoniskt att detta med den större andelen utbrändhet bland utlandsfödda var »föga förvånande med tanke på de välkända svårigheter som många utländskt födda numera upplever i Sverige«.

Andra faktorer kan förklara

Faktum är att dessa »svårigheter« i sig inte nödvändigtvis genom att medverka i den påstådda utbrändhetsprocessen ger upphov till samma påstådda »symtom«. Exempelvis är flyktingar överrepresenterade bland individer med erfarenhet av krig och traumatiska upplevelser och därtill av posttraumatisk stress eller depressiva tillstånd [7]. Av konkret klinisk anledning kan de drabbade personerna visa en symtomkonstellation som inkluderar de flesta av de »tecken« som ingick i mätinstrumentet i Als utbrändhetsstudie. Därtill kommer »anpassningssvårigheterna« hos invandrare som lyckats få ett arbete.

Men är dessa svårigheter huvudsakligen utbrändhetsrelaterade? En undersökning gjord av Svenska kommunaltjänstemannaförbundet (SKTF) bland anställda med utländsk bakgrund i svenska kommuner visade att 22 procent uppgav sig ha varit diskriminerade av sin arbetsgivare på grund av sin etniska bakgrund, och 35 procent ansåg sig ha en tjänst som inte motsvarade deras kompetens [8].

Med tanke på denna sociala och kliniska verklighet är de ovan nämnda ovetenskapliga slutsatserna om ökad utbrändhet bland invandrare – särskilt mot bakgrund av den agiterade associationen mellan utbrändhet och ökade kostnader för sjukskrivningar – inte bara missledande för allmänheten utan en förenkling av invandrarernas livssituation i Sverige.

*

Potentiella bindningar eller jävsförhållanden: Inga uppgivna.

Referenser

1. Riksförsäkringsverket. Långtidssjukskrivna – diagnos, yrke, arbetsgivare och återgång i arbete. Stockholm: Riksförsäkringsverket; 2002. RFV redovisar 2002:3.
2. Ferrada-Noli M. Om utbrändhetens epidemiologiska belägg. Läkartidningen 2001; 98:710-5.
3. Hallsten L, Bellaagh K, Gustafsson K. Utbrändhet i Sverige – en populationsstudie. Stockholm: Arbetslivsinstitutet; 2002. Arbete och Hälsa 2002:6.
4. Danielsson A. Jobb minskar risken för utbrändhet. Svenska Dagbladet 5 juni 2002.
5. Bowling A. Research methods in health. Philadelphia: Open University Press; 1999: 163.
6. SKTF. Första generationens invandrare i Stockholms län har svårt att få jobb. Stockholm: SKTF-centret i Stockholm; 2002.
7. Ferrada-Noli M. Traumatisk stress och flyktingars suicidbeteende – epidemiologiska fynd. Läkartidningen 2001;98:4888-90.
8. SKTF. Kommunerna, facket och mångfalden. Stockholm: SKTF; 2001. Rapport 1/01.

Rapportförfattarna har erbjudits att svara i ett kommande nummer. Kolleger som har egna sammanställningar eller studier som kan belysa ämnet är välkomna med artiklar eller debattinlägg!

red